

En Smuglerhistorie fra 1729

Ved Højskolelærer Søren Alkær sig
i Vinding

En Smuglerhistorie fra 1729

Den Historie, her skal fortælles, er for længe siden gået ud af Folkets Minde og har måttet søges i gamle støvede Retsakter, hvor den nu i snart 200 År har ligget vel beskyttet mod en broderende Folkefantasi. Men hvad den derved mulig har tabt i romantisk Sving, har den sikkert vundet i Virkelighedstroskab, hvis det da måtte være lykkedes igen at puste lidt Liv i den gamle Skrivers snirklede Bogstavværk.

I.

I 300 År, fra Erik af Pommerns Tid til Frederik den fjerdes, var Studerhandel og Studerfedning Danmarks vigtigste Hjælpekilde, ligesom Silden var det i ældre Tid, og Flæsket og Smørret er det i vore Dage. I samme Tid hørte da også Afgiften af denne Handel, Tolden, til Kongens og Kronens bedste Indtægter. Det kan lyde underligt, thi i hele Perioden 1700-87, som man har Regnskaber for, gav den kun godt 2 Mill. Rd. Cour. i alt, eller ca. 80.000 Kr. om Året i vore Penge, og så er det endda Bruttoindtægten! Man kan sige, at Pengene var mere værd dengang, og navnlig, at 80.000 Kr. var en langt større Del af Statsindtægterne, end det vilde være i vore Dage; men alligevel! Når vi tænker på alle de Ulemper og den Demoralisation, som fulgte af Kontrollen, på de Rivninger mellem Befolkningen og Regeringens Embedsmænd o.s.v., så synes dette Resultat os dog såre magert.

Og endnu mere undres man, når man ser, at ikke blot var dette Hovedindtægten ved Landtoldgrænsen, men, i alt Fald til Slutningen af 18. Århundrede, næsten den eneste Indtægt. Og det var derfor også alene af Hensyn til denne, at den ulykkelige og urimelige Toldgrænse ved Kongeåen blev til.

Man kunde vel synes, at den naturligste Toldgrænse måtte være Landegrænsen, men hvor var den? Sønderjyllands efterhånden såre

uklare Stilling havde desværre ført med sig, at det gamle Skel mellem Nørre- og Sønderjylland blev den egentlige Landegrænse, og ved en Række Kongebreve fra 1570'erne blev den så tillige Toldgrænse - som sagt alene af Hensyn til Studehandelen.

Der blev ansat tre Bromænd (i Nagbøl, Foldingbro og Gredstedbro, den første synes dog snart at være bortfalden) og fire »Vadstedridere« eller »Udridere«, (to i Kolding og to i Ribe), men ingen af dem var Toldere, ja der fandtes end ikke et Toldsted på denne Grænse, og den synes da snarere at måtte kaldes en Kontrolgrænse end en Toldgrænse i moderne Forstand. Mod Øst skulde nemlig Tolden betales i Kolding, en Mil Nord for Grænsen, og mod Vest i Ribe, en Mil Syd for Grænsen. Det var først 1727, efter at de uvejsomme Skove til Dels var blevne ryddede, og det derfor var bleven umuligt at holde Kontrol ved den østlige Del af Landegrænsen¹⁾, at Kontrollen måtte flyttes til Kolding Å, hvorved de fire kongerigske Sogne: Vamdrup, Skanderup, Hjarup og Seest kom til at ligge Syd for Toldgrænsen. Til Gengæld fik man nu i alt Fald et Toldsted, Kolding, på Toldgrænsen; 1790 kom det andet i Foldingbro, og først 1820 blev det tredie, Ribe, flyttet til Gredstedbro, og da først kan vel egentlig denne Grænse siges at være Toldgrænse.

Men nu er det en kendt Sag, at lige så gerne som Fyrsterne dengang greb til Toldskatter eller lignende for at få Penge i Kassen, lige så uvillige var Undersåtterne til at betale dem. De blev set på som de vilkårligste og uretfærdigste af alle Skatter, og navnlig her, hvor Toldgrænsen gik igennem dansk Land; derfor gik man også uden om, hvor man kunde. Og i omkring 400 År kom Regeringen til at føre en for det meste frugtesløs Kamp mod Smuglerne og Smugleriet, - der er noget halvt komisk og halvt sørgeligt i al den Magtesløshed, man her bliver Vidne til.

Sagen var, at man havde ikke Råd til at holde en tilstrækkelig stor Grænsevagt. Smuglerne havde overvætted let ved at slippe forbi både Bromænd og Udridere, og var man så endelig så uheldig at træffe på en af disse Folk, så var der altid en Udvej, »for hudden sku en ku' sie, nær én for en Pund Tobak o den jenn Yww å en Dukat o den anen«? Dertil kom mange andre uheldige Forhold, navnlig det, at der intet Toldsted var i Foldingbro før 1790. Alt hvad der indførtes her og vestligere, skulde fortoldes i Ribe, som jo for de fleste Drifter lå meget afsides; og var man derfor først sluppen over ved Foldingbro, så risikerede man

1) Man huske stadig, at det udelukkende er Kvæg, der smugles.

hellere at løbe på en Udrider på Vejen til Husum eller Haderslev, end man vilde spille Tid og Penge på at drive til Ribe.

For at hindre dette Smugleri greb man i den Tid først og fremmest til det Middel at straffe hårdt. Mer end én Mand har i Frederik den andens Tid måttet lade Livet for at have »fordrevet Kongens Told«. Således får Lensmand Vincents Juel 25. Oktb. 1574 Ordre til, at han skal stille en Karl, som er greben i Studesmugleri, for Retten og lade ham dømme til Galgen. Han skal i den Anledning lade rejse en dobbelt Galge på det Sted, hvor Manden er grebet, og lade et Oksehoved med Hornene på slå op på den. - Men det værste var, at det kun var en forsvindende lille Del af Synderne, man fik fat i, og da Enevælden kom, mærkedes det snart, her som over alt, at man vil have mere Opsyn og Kontrol. Ved Forordninger af 1689 og 1701 blev det Brændings- og Optællingsdistrikt oprettet, som fra den Tid satte så meget ondt Blod og voldte så megen Fortræd. Alt hvad der er af Kvæg og Heste på begge Sider af Grænsen (senere fastsat til en Mil Nord og Syd for), skal tælles, mærkes med Brændejærn og indføres i en Bog på Toldstedet. Alt hvad der dør, bliver slagtet eller solgt, skal anmeldes, ellers er det dobbelt Told i Mulkt, senere Kvægets Værdi. Forordningen af 1701 bestemmer endvidere en Mulkt af 10 Rdl. Cour. pr. Stk., foruden Tolden, som Straf for fuldbragt Smugleri, - tages vedkommende på fersk Gerning, er Straffen derimod som hidtil Konfiskation. 1727 udvides denne Kontrol derhen, at fra en Time efter Solnedgang til en Time før Solopgang må intet ubrændt Kvæg føres Grænsen nærmere end en Mil, og ved samme Tid blev der fastsat visse Veje, ad hvilke der måtte drives; kom man der udenfor, kunde Kvæget konfiskeres.

Men Smugleriet vedblev trods alle Forholdsregler, og navnlig blev det slemt efter 1701, thi da Handelen med Fedestude allerede dengang var gået så meget tilbage, at Staldgårdene ikke længere kunde betale så gode Priser ior de magre Græsstude, så blev der dette År gjort Bønderne den Indrømmelse, at de også måtte udføre Græsstude, - dog imod at erlægge den sædvanlige Told, 2 Rdl. Specie pr. Stk. Denne Tilladelse stod ved Magt til 1747, da det igen blev forbudt, men nu alene af Hensyn til Staldgårdene. (Jfr. Stavnsbåndets bestandig større Område i disse År og den øvrige Herremandspolitik, - i Modsætning til Frederik den fjerdes Forsøg på humane og frisindede Reformers).

Også før denne Tilladelse kom, var der ganske vist udført Græsstu-

de, altså imod Loven og i Smug, dog næppe i nogen stor Udstrækning. Nu derimod gav mange, navnlig Bønder fra de vestlige Grænseegne, sig til at handle med magert Kvæg, som de på Markederne i Efteråret betalte med 7-9 Rdl. Specie pr. Stk.; men da Tolden var den samme som på Fedestude, kunde denne Handel vanskelig bære sig, hvis man ikke smuglede en Del af dem over Grænsen. Dette Smugleri var da også efterhånden blevet såre almindeligt, og derfor giver de Lister, man har over udførte Græsstude i Perioden 1701-47, heller ikke noget Begreb om det i Virkeligheden udførte. - Det er mod alle disse Småprangere, at Bestemmelsen fra 1727 om Milegrænsen og alle de andre Kontrolbestemmelser er rettet, og samtidig havde Landmilitsens Officerer og Soldater, som jo dengang lå eller rettere sagt levede omkring i Landsbyerne, fået fornyet Ordre til at være Toldbetjentene behjælpelige og tillige selv passe på. Og der er Grund til at tro, at i alt Fald Officererne gjorde sig deres Flid, thi de tilhørte ikke Bondesamfundet, ikke engang så meget som Toldbetjentene; og dertil kom, at der var meget at tjene derved, thi alt det Kvæg, som det lykkedes dem at anholde, blev konfiskeret til Fordel for dem, og så kunde de endda vente sig en Belønning oven i Købet.

Man vil af det her fremstillede forstå, at der i disse År var Betingelser for mange Sammenstød, og så kom de da også. Mange er de Eventyr, som dengang oplevedes langs Toldgrænsen i de mørke Efterårsnætter, og mange - om end ikke nær så mange - er også de Retssager, som er fulgte på. Det er en af disse, vistnok den mest omfattende og tillige mest oplysende af dem alle, som her skal drages frem af Glemselen. Forhørsprotokollen i Rigsarkivet («Commissionsact og Døm, afsagt 24. November 1729 angående adskillige ved Riibe forøvede Øxen Toldsviig») er på 388 Foliosider, og de otte Bilag er på over 200. Der afhøres mellem 300 og 400 Vidner, og på et Par Undtagelser nær er det Folk fra alle Sogne på begge Sider af Toldgrænsen lige fra Vesterhavet til Lille Bælt, men de er dog navnlig fra Egnen omkring Ribe og Nord på helt op til Varde, hvad der naturligvis hænger sammen med, at det, dengang som senere, navnlig var Vestjyderne, som drev denne Handel. Det er da også næsten altid ude i de vestlige Egne, at Retssagerne kommer frem, og den foreliggende er ingen Undtagelse¹⁾.

1) Om disse Grænseforhold kan søges yderligere Oplysninger i Forfatterens Afhandling derom i »Jyske hist.-topogr. Samlinger« for 1904.

II.

Om Eftermiddagen den 20. September 1728 havde kongelig Majestæts Kaptajn Muth i Vilslev været i Besøg hos Fru Gehejmerådinde Margrethe Krag på Kærgård, en lille Fjerdingvej Nord for Vilslev og Kongeåen. Da han lidt efter Solnedgang red hjem, traf han på Frøsig Mark en Drift Stude på 31 Stykker; dette forekom ham ved denne Tid på Døgnet

mistænkeligt, og han tog derfor Driveren, »en Karl i rød Trøje og et Par sorte Bukser«, i skarpt Forhør, og da denne endelig kom frem med, at Studene skulde drives over Åen om Natten, anholdt han Flokken og gav sig til at drive den ad Vilslev til. Hvem Ejeren var, havde han ikke hos Driveren kunnet få ordentlig Rede på, men han fik det snart at vide, thi Manden på Frøsig havde været Vidne til Anholdelsen, og han havde straks sendt Bud til Forpagteren på Kærgård, Jep Darum, som han vidste, var Ejer af Flokken, og kort efter kom denne, Ridefogden, Manden på Frøsig og flere, de fleste ridende og bevæbnede. Jep Darum navngav sig som Ejer og forlangte Flokken udleveret; da Kaptajnen ikke vilde gå ind på det, tog Jep og hans Folk Studene fra ham med Magt og drev dem ad Kærgård til, og han blev nødt til at følge med, for han vilde jo nødig give Slip på den fede Bid. Under Vejs prøvede Jep Darum både med det gode og med det onde at få Kaptajnen til at opgive Anholdelsen; først truede han ham med en Pistol, og da Muth havde taget den fra ham, tilbød han ham den bedste Stud i Flokken, hvis han vilde opgive Sagen; men Kaptajnen blev ved sit og fulgte med Flokken ind på Kærgård. Og da Jep Darum og hans Folk ikke ligefrem turde bruge Magt overfor ham, lykkedes det ham at holde Flokken samlet; men da han foreløbig ingen Hjælpere havde, måtte han nedlade sig til selv at holde Vagt over Studene hele Natten.

En Landsoldat, Bertel Kristensen, som tjente hos Jep Darums Broder i Vilslev, og et Par andre havde imidlertid været Vidne til dette, idet de lidt østligere vogtede en Flok af den dobbelte Størrelse, som også skulde drives over Åen samme Nat. De skyndte sig nu at jage Flokken ind i et Krat, satte en Dreng til at passe på den og gik så ad Snigveje til Kærgård, for at Kaptajnen ikke skulde få dem at se og senere forlange dem som Vidner. Med dem fulgte Driveren for den første Flok, Kristen som han hed, og han blev ved Ankomsten til Kærgård skældt ud af Jep Darum, fordi han ikke havde klaret sig bedre overfor Kaptajnen. Jep vilde straks have jaget ham væk, men Kristen vilde dog først have sin

Nadver, og det fik han. Senere er det måske endog kommen til en Forsoning, thi da Bertel m. fl. fik Ordre til samme Nat at drive den anden Flok over Åen, fulgte Kristen med.

Det var ved Midnatstid, at man forlod Kærgård Mark med 61 Stude, hvoraf dog kun en mindre Del tilhørte Jep Darum. Lidt Nord for Vilslev kom Peder Darum til, en Broder til Jep, senere også denne selv og hans Ridefoged, Chr. Bang, og endelig fire Mænd fra den søndre Side, så der var en halv Snes ialt, hvoraf Halvdelen var ridende og bevæbnet med Flinte, Pistoler og Knipler. Studene blev drevne den sædvanlige Smuglervej - over Åen ved Jested Kloster -, dernæst satte de gående sig op bag de ridende, mens man kom over Åen, og siden gik det videre, så rask som Studene kunde løbe, thi man var bleven en Del forsinket ved den fatale Anholdelse. Jep og Bertel og Ridefogden var dog ikke med længere end til Åen, nu kunde man nok her klare sig selv. Men ovre på Kærgård holdt Kaptajn Muth fremdeles Vagt over de 31 Stude; nu gjaldt det om at få dem taget fra ham, før han fik Hjælp. Inden Jep Darum gik i Lag med dette, vilde han dog søge Råd hos sin Moder, som boede hos Broderen på Fæstegården i Vilslev, og samtidig sendte han Ridefogden ind til Præsten, Christoffer Barchmann, for at søge Råd hos ham; men Bang fik dog ikke her andet Råd, end at han skulde adlyde Kaptajns Befalinger. - Det var jo ikke så sært, at Jep Darums Sind under alt dette var i Oprør, og da han og Bertel kom ind i Broderens Stue, bandede han Kaptajnen og lovede, at han nok skulde lære ham at danse; men til Bertel sagde han: »Men Du holder din Mund«! og senere bliver denne både af Jep og Broderen truet med at få Arme og Ben slået i Stykker, om han ikke tier, og en tredie Broder, Mikkell, råder ham under fire Øjne til at rende fra det hele. Uheldigvis var der imidlertid andre, som Bertel var endnu mere bange for end de tre Brødre.

På Kærgård så det imidlertid ikke mere end godt ud for Kaptajnen. Jep Darum var kommen hjem ud på Natten og havde spillet ham det Puds (måske et Råd fra Moderen?) at jage en Del andre Stude ind i Flokken, som Kaptajnen holdt Vagt over; men da disse var mærkede, lykkedes det ham dog, i Forening med en Tambur, som nu var kommen ham til Hjælp, at få dem skilt fra på ny. Men noget efter jog Jep Darum atter en Del af sine Kreaturer ind i Gården mellem de fremmede, og henad Morgenstunden blev Muth endelig træt af det og red hjem til Vilslev. - Jep Darum triumferede, men det skulde desværre snart vise

sig, at det kun var en stakket Sejr, han havde vundet.

Natten efter (21.-22. Sept.) blev atter en Flok på 44 dreven over fra Peder Darums Gård i Vilslev, men også dem var der flere Ejere om. Bertel var atter mellem Driverne, og denne Gang var han længere med. Da man var kommen vel over Åen ved Jested Kloster, red Mikkell Darum foran Flokken for at undersøge Terrænet; Kursen blev sat ad Kalslund til, da man jo helst skulde så langt uden om Toldstedet (Ribe) som muligt. Men da man var nået et godt Stykke fremad, kom Mikkell Darum jagende tilbage og mente at have set to Udridere ved Kalslund Kirke, og i en Fart fik man da Flokken dreven ind i en anden Retning. Det gik også godt lige til hen på Morgenstunden. Da var der skilt 15 Stude fra, og de fleste af Driverne var dragne tilbage; kun Mikkell Darums Pige og Karl drev videre ad Tønder til med de 29. Men på Skærbæk Mark blev Flokken taget af Kolding Udridere og et Par Dage efter konfiskeret ved Ribe Byting til Fordel for dem, medens Kongen fik Regres til de da ukendte Ejere for Bøderne.

Disse Historier ligner sikkert mange andre, både før og siden. Det var ingenlunde sjældent, at de kongelige Betjente opdagede slige Smuglerier, for der var nok af dem. Men det var så vanskeligt at bevise noget, der måtte gås en omstændelig og kostbar Vej, og så risikerede man endda ingenting at opnå, thi angående disse Ting gjaldt dengang og langt senere slet ingen Moral: alle løj med en god Samvittighed, når det gjaldt en Toldsag. Dertil kom så, at Betjenten fik de Mennesker til Uvenner, som han til daglig skulde leve iblandt; og vel var det ikke så slemt for en kongelig Betjent som for en af Bøndernes egne, - spillede han Angiver, så kunde han lige så gerne gøre sig til Rakker med det samme - men også for Embedsmændene kunde sligt Forhold blive grumme ubehageligt i Længden.

Men det blev Jep Darums og mange andres Ulykke, at man her havde fået at gøre med en Mand, som var tilstrækkelig energisk, hensynsløs og pengeker til at ville forfølge Sagen videre; og så var han jo Militær og har som sådan, ligesom de fleste af hans Omgang, følt sig udenfor og hævet over det øvrige Samfund. Og endelig tør man vel også gå ud fra, at han er bleven harm over at se på det ganske vist også ublu Smugleri, som trivedes i disse Egne lige til 1850.

Nok er det, Kaptajn Muth indberettede ikke blot det passerede til Stiftamtmanden; men også til Rentekammeret melder han både om

dette og andre Smuglerier, som han dog kun har hørt Tale om. Og allerede 24. Sept. var både Ladefogden og Ridefogden i Forhør i Ribe, uden at der dog kom noget ud deraf. Efter at der var sket Indberetning til Rentekammeret, blev der ved kongelig Resolution af 13. Oktober 1728 nedsat en Kommission i Sagen, et af de Midler, som man dengang hyppigt brugte for at få en vanskelig Sag oplyst og få Ende derpå, et Slags Ekspresdomstol, som kunde gå uden om de almindelige, såre langsomme Retsformer. Bl.a. skal alle Smuglerisager langs Grænsen, som kommer frem i Kommissionens Tid, gå lige til denne uden om det hjemlige Værneting¹).

Den 22. November begyndte så de Forhør og Undersøgelser, som et helt År igennem skulde sætte hele Egnen i Skræk og Uro, thi der var næppe mange, der havde en ren Samvittighed. Det var nok, som Peder Darum bekendte for Kommissionen, at »han turde næppe sige nogen Mand i Vilslev fri for Toldsvig«, men som før bemærket forstås der derved så godt som i alle Tilfælde Toldsvig med Stude. Allerede til de første Møder var indkaldt 12 anklagede og over 60 Vidner; imellem de første var både Jep Darum og hans Brødre, endvidere en Anders Madsen fra Obbekær, Lars Frandsen fra Darum o.s.v. og endelig Egnens to Præster, Hr. Jørgen Ravn på Lundgård (Præst i Farup 1695-1734) og Hr. Christoffer Barchmann (Præst i Vilslev-Jested-Hunderup 1708-43), men deres Forsyndelser skal vi dog først senere kornme til.

Først blev da Hovedmanden, Jep Darum, underkastet et langt Forhør på over to Timer. Men det var Synd at sige, at man blev klogere af det, man her fik at vide. Thi Jep Darum havde som god Handelsmand og Vestjyde lært sig at tale og tie i rette Tid, og han synes at have lovet sig selv, at såvidt det stod til ham, så skulde de høje Herrer få Lov at gå hjem med uforrettet Sag. Hans Hukommelse er derfor såre dårlig, han siger Nej overalt, hvor man helst vilde have et Ja, og det er kun meget uvæsentlige Ting, han nedlader sig til at give Oplysninger om. Og da Protokollen tilsidst blev læst op for ham »og dernæst Lovens Ed med Formaning, erbød han sig straks samme at aflægge. Men da Kommissionen herved havde set og fornummet hans letsindig Hårdnakkethed, blev Vidner i Sagen foretaget«.

Naturligvis begynder også disse med at bortforklare og knibe uden om; man har ingenting set, kan ingenting huske o.s.v. Men uheldigvis har Kommissionen et Vidne at rykke frem med, som ikke blot ved god

Besked, men som man også har altfor godt i sin Magt til, at man ikke skulde kunne få ham til at tale, netop fordi han er Landsoldat. Det er den før nævnte Bertel Kristensen. Som Bondekarl og i Tjeneste hos Bonden han har sikkert ikke mindste Lyst til at røbe sine Standsfæller, men han ved jo nok, hvad der venter ham, ikke mindst fra Kaptajn Muths Side, hvis han ikke rykker frem med sin Viden. - Benægtelses-systemet nytter da ikke noget, Kommissionen er altfor godt underrettet, dens Spørgsmål går så drilagtig lige til Sagen, så Vidnet ofte bliver forbløffet og straks forstår, at her er intet at stille op. Og forøvrigt var en så intelligent og dygtig Mand som Gabel sikkert heller ikke nem at komme forbi.

Efterhånden som Sammenholdet bliver brudt, går da også de fleste af de skyldige til Bekendelse. Og det er da ikke altid opmuntrende at se, hvordan de så falder sammen og trygler om Kommissionens Forbøn hos Kongen; men det kan føjes til, at Kommissionen heller ikke altid bruger de fineste Midler for at få Tilståelsen frem, som når man flere Gange lover hel eller delvis Straffrihed, om vedkommende vil vidne imod sine Kammerater.

Kun Jep Darum er lige stejle. En Del må han vel efterhånden nødtvungen indrømme, til andet tier og samtykker han, men det væsentlige nægter han hårdnakket. Og videre kom man heller ikke denne Gang. Det var først, da Kommissionen samledes påny i Februar 1729, og nye Vidner var førte i Sagen, at han endelig gik til Bekendelse; og samme Dag, 8. Februar, faldt hans Dom, idet han nemlig som Hovedmanden blev dømt for sig selv, $\frac{3}{4}$ År før alle hans medskyldige. Efter en vidtløftig Gengivelse af Sagen og dens Gang sluttes:

»Og således er her fuldkommen overbevist Forpagteren Jep Darum Malversationer og Toldsvig, Kaptajnens Angribelse med Pistoler og forklejnelig Eftertale; alligevel bemeldte Jep Darum, med Lokken og Forsikring om Kongens Nåde og Mildhed, i Fald han godvillig gik til Bekendelse, og Trusler om den fortjente Straf, med største Oppiniastri-tet(l) her for Kommissionen alting har benægtet og ikke båret Undseelse for i sådan Hårdnakkethed at kontinuere indtil i Dag, da han ved Forelæggelse og Indkaldelse først giver sin Tilståelse«.

Denne sene Tilståelse kommer én noget overraskende, efter at Jep Darum så længe har holdt sig rank. Man synes at kunne læse mellem Linierne, at man nu har en knækket Mand for sig, og at her er brugt

hårdere Midler end Forhørene. For det første kan man være sikker på, at han den Vinter har siddet i et Varetægtsfængsel, som ikke har været altfor mildt, og så er det endda ikke sikkert, at man har nøjedes dermed. Var Jep Darum end en hård Hals, så fandtes der vel de Midler, der var hårdere, selv om de allerede dengang sjældent blev brugt.

Dommens første Punkt angår de 31 Stude, som Kaptajn Muth har anholdt, og de konfiskeredes til Fordel for ham. Andet Punkt omhandler de udsuglede Stude; om Tallet kan der være megen Uenighed, men man holder sig da til Jep Darums egen Angivelse: 40 Stkr. Disse kan altså ikke konfiskeres; men derimod skal der af dem først betales 80 Rdl. Specie i Told (320 Kr.) og 400 Rdl. Courant i Mulkt (ca. 1280 Kr.); desuden skal han til Kommissionens Rejser og Udgifter betale 200 Rdl. Cour., til Protokollen 30 Rdl. Cour. og til Kaptajn Muth for hans Omkostninger 40 Rdl. Cour., - i alt i vore Penge ca. 3456 Kr. \ og skal Pengenes forskellige Værdi tages i Betragtning, kommer man op til ca. 10.000 Kr.!

Om Jep Darum har kunnet svare til en sådan Sum, og hvordan han i det hele taget slap fra det, véd vi desværre ikke. Men hans Herskab, Fru Margrethe Krag til Kærgård, var i alt Fald bange for, at hun under disse Forhold skulde tabe ved sin Forpagter, og hun henvender sig da til Kommissionen for at blive sikret, - Forpagtningskontrakten, Fæstebrevet på Gården i Vilslev og hendes Bønskrift bliver altsammen fremlagt og oplæst i Retten.

Allerede 23. Februar blev Jep Darums Dom approberet af Kongen, og ved dens Indsendelse lovede man, at de andre Smugleres Dom snart skulde følge efter. Det kom dog til at vente en god Stund endnu; men man havde dengang heller ikke tænkt sig, at Sagen skulde blive så omfattende, som det senere viste sig. Derfor kommer Jep Darums Dom til at stå så underlig isoleret, idet de andre først falder i November 1729.

I de samme skæbnesvangre Novemberdage (1728) bliver der også rodet op i en anden Sag, som Kaptajn Muth har draget frem, og som også er meget oplysende for denne Smughandel. Lars Frandsen fra Darum er beskyldt for at have smuglet 40 Stude ud. Ved Forhørene begynder han med den samme radikale Benægtelse som Jep Darum, - hverken har han selv noget med denne Sag at gøre eller ved det mindste der-

om. Men heller ikke ham hjælper det, thi Kommissionen er altfor godt underrettet. Og det er atter en Landsoldat, Just Pedersen, som giver de første væsentlige Oplysninger.

»Da Kommissionen vilde tilspørge hannem, sagde han, at han måtte intet sige, formedelst Lars Frandsen havde ladet ham kalde til sig ved sit Dige, da Vidnet stod på den ene Side og han på den anden. Og sagde da Lars Frandsen til ham, hvis han sagde noget i denne Sag, så havde han hjulpet ham til Byen, han skulde igen hjælpe ham derfra. Hvorpå Kommissionen tilholdt ham, uden Frygt af slige Trusler skulde ikkun vidne og bekende hans Sandhed, derimod Kommissionen forsikrede ham al Protektion og Beskærmelse, så han derfor kunde være aldeles tryk og uden Bekymring. Thi vandt da bemeldte Just Pedersen, at på en Løverdag noget efter Mikkelsdag sidst forevigte blev i Lille Darum Forte samlet en Flok Stude, ungefæhr en 40 Stkr. i Tallet, og så han med dette Kvæg Lars Frandsens Svend Jakob og en Karl, som var kommet ud af Norden med en Del Kvæg; samme Karls Navn var Jens. Og blev fra bemeldte Forte Kvæget drevet gennem Sønderbye lige over Store Darum Enge efter Vilslev Åmunde, siden så Vidnet det ikke, men havde hørt af Lars Frandsens Svend Jakob, at de var på Ribe-Holme med samme Kvæg om Aftenen Kl. 9. Af Hans Nielsen, boende i Niels Skades Hus i Lille Darum, var Vidnet blevet berettet, at han havde været med Lars Frandsens Søn, Frands Larsen, samme Dag at drive gennem Ribe med 20 Stude, som blev fortoldet; og da de kom med disse til Bredebro, var da alt dertil kommet den anden Flok, og blev de da med hinanden dreven til Tved ved Tønder«.

Lars Frandsen spurgte Vidnet, om han vidste, at fornævnte Stude var hans. Vidnet svarede, at han vidste det ikke, men det var hans Karl Jakob, der drev dem, som vel ej var sket, om de ikke havde tilhørt ham eller hans Søn. Videre erindrede Vidnet sig at sige Lars Frandsen lige i Øjnene, at han så ham selv gå imellem og bese disse Stude, i hvor fremmed han endnu her for Kommissionen vilde gøre sig derfor. Bemeldte Lars Frandsen prostituerede sig for Kommissionen og tillagde Vidnet den ublu Beskyldning, at han havde vundet Løgn, som her anføres til Erindring ved endelig Domsafsigt«. - Lars Frandsen fik Ordre til at skaffe Jakob til Stede, men han kom aldrig, og han er forøvrigt ikke det eneste af de indstævnedede Vidner, som udebliver. Jep Darums Karl Lars, som hin Septemberdag også havde været med at drive Kaptajnens Stu-

deflok til Kærgård, får man heller ikke fat i, uagtet det bliver oplyst, at han fremdeles er på Gården. -

Dernæst vidner den førnævnte Hans Nielsen af Lille Darum, »at han, tilligemed en Karl fra Nørlandet ved Navn Jens, havde ved Michaelis Tider 1728 taget mod en Kobbel Stude på Kvistgård ved Holstebro bestående af 40 Stkr. og drevet dem for Frands Larsen hjem til Lille Darum, såsom: Landevejen til Varde og derigennem indtil Tude¹⁾, hvor de blev separerede, så 20 Stkr. samme Steds blev liggende, og Resten drev lige til Lille Darum, siden derfra til Ribe, hvor de blev fortoldet og videre til Tønder Marked. Vidnet så den forommeldte Karl Jens, som blev tilbage med de 20 Stude ved Tude, igen i en By Abild henimod Tønder med sig havende 20 Stude, som blev samlet med dem, Vidnet drev, og siden »fuldtest« med hinanden. Disse 20 Stude var komne til Darum, før han drev til Ribe, men hvor de senere blev af, vidste han ikke«. På Spørgsmålet, hvem der lejede ham, svarer han, at »han var ikke lejet af nogen, men som han vidste, at adskillige var nede i Landet at købe Kvæg, så gik han imod dennem for at tjene noget ved et Drift tilbage og blev da antagen af Frands Larsen. Han fik 5 Mark til Darum og derfra til Tønder 3 Mark«. - Af andre Sager fremgår det, at dette var ret almindeligt, og Prisen, der betales, var også omtrent den her nævnte. -

Dernæst kommer Holmmanden på Riber-Holme i Forhør og bliver spurgt: »Hvem der af hannem havde begjært Tilladelse til Broens Nedladelse og Overdrift, hvad han derfor havde nydt, og af hvor mange Stykker Kvæg Driften bestod. Kommissionen forsikrede ham, at om han gik til Sandheds Bekendelse, skulde den Straf, han ellers som Hæler havde fortjent, være ham aldeles efterladt. Han vidste ikke videre herom, end at nogle Stude var komne over Holmen om Natten og drevne sønderpå, med hvilke tvende Karle var, som han ikke kendte, men de sagde, at det var Lars Frandsens Kvæg, og fik han af den ene Karl tvende 10 Skillingsstykker, for han skulde lade dem passere«.

Endelig bliver Frands Larsen kaldt frem, og lige så stejlt som Faderen havde benægtet alt, lige så villig er Sønnen til at vedgå, at de første Vidner har i det væsentlige talt Sandhed. Men sandsynligvis har han også hørt på dem og forstået, at her nyttede det ikke at prøve Omveje.

Det fremgår af disse Forhør, at det kunde være store Flokke af Kvæg, som samledes ude på Engene i Dagene før Markederne i Husum og

1) i Skads Sogn.

Tønder. Alene i Vilslev Enge var der omkring 20. September samlet ca. 200 Stkr., som sikkert altsammen er bestemt til Udsmugling. Men det er dog næppe sådan at forstå, at alt det indkøbte også blev smuglet over Grænsen; dertil var der dog for meget at risikere. Hyppigst har man vistnok båret sig ad som Frands Larsen. Den bedste Trediedel eller Halvdelen blev taget fra og fortoldet, og Resten blev drevet udenom; blev de så tagne, så var Tabet jo da ikke så stort, som hvis Flokken var usorteret. Forøvrigt kunde man vanskelig undgå at smugle, hvis man da vilde handle, thi Tolden var altfor høj i Forhold til Dyrenes Værdi. Frands Larsen opgiver en Pris af 7 9 Rdl. Specie pr. Stk. for nogle Stude, som han havde købt til sin Fader, og Salgsprisen på de 40 Stude, han havde købt, opgiver han til kun 364 Rdl. Specie, men det er jo nok muligt, at den sidste Vare gennemsnitlig har været dårligere end den første, om end det kan tilføjes, at man også andet Steds ser Prisen opgivet til noget lignende. - Her, som så mange andre Steder, ser man den underlige Modsætning mellem Enevældens Lyst til at regulere og gribe ind over alt og så dens store Ukendskab med de faktiske Forhold. Vilde man give en sådan Tilladelse til Udførsel af magre Græsstude, da burde Tolden selvfølgelig samtidig været nedsat; og når den ikke blev det, så kan Regeringen ikke frikendes for til Dels selv at være Skyld i dette Smugleri og den Demoralisation, der fulgte deraf, både hos Befolkningen og dens egne Embedsmænd. -

Efter fire Dages Arbejde 22.-25. Novbr. standses der nu foreløbig. Kommissionen er efterhånden kommen under Vejr med mange flere Smuglerier, og først da nye anklagede og Vidner er indkaldte, ca. 60 ialt, tages der fat på ny, fra 3. til 8. Februar 1729. Jep Darums Sag bliver behandlet til Ende, men ellers er Hovedmændene denne Gang Jørgen Ravn på Lundgård, en Søn af Præsten, som har smuglet 50 Stude ud, og en Chr. Frøsig fra Jested, som når at blive en smuk Nr. 1 med 78; men da ingen af dem har fået noget konfiskeret, slipper de altså med Tolden og Bøderne, men det bliver ganske vist også for dem begge en anelig Sum, - omsat efter vore Værdier vil det blive over 12.000 Kr.

Om nogle af Chr. Frøsiges Smuglerier har Forpagter Niels Skade, Sneumgård, været fælles med ham, og denne Mand har endog, hedder det, tilsagt Folk dertil »som til andet Hovarbejde, uden Betaling«. 24

Stude, som han har været sammen med Chr. Frøsig om, søger han at prakke denne på, »men da begge disse mod hverandre blev konfronteret, sagde Chr. Frøsig Forpagteren i Øjnene samme på anden Måde ikke at have købt, end at de stod Last og Brast med hinanden om at føre dem over Åen«. Dette synes forøvrigt at have været almindeligt. Endvidere har Niels Skade smuglet 36 Stude på egen Hånd, og ved denne Lejlighed bestukket Bromanden i Gredstedbro, Peder Skade, som således også kommer i Fedtefadet.

Da derefter en Del mindre Sager er behandlet, tages der fat på en Frands Sørensen fra Darum, som sidste Efterår har smuglet 10 Stude ud. »Denne Frands Sørensen er en Generaltolddefraudant, som stærk handler, men ingen Sinde fortøler, han er aldrig mødt for Kommissionen efter Indstævning, ventelig fordi han ved Dom, afsagt på Ribe Byting 26. Oktober 1728, er idømt at betale kongelig Majestæt udi Bøder for 35 udpraktiserede Stude 350 Rdl. Courant eller i Mangel af Betaling Arbejde udi Fredericia Skubkarre«.

Man får utvivlsomt ved at følge disse Sager Indtryk af en stor Demoralisation, men synderlig dyb er den dog næppe, og man vilde i alt Fald misforstå Stillingen meget, hvis man af disse Folks Optræden sluttede, at de var Kæltringer alle til Hobe. For det første lyver de slet ikke altid for at redde sig selv, men nok så ofte for at redde deres Standsfæller, og for det andet havde Toldsager dengang deres egen Moral eller rettere sagt slet ingen, her havde hver Mand »en Ed fri«. Det kan derfor vel være rimeligt, at vi har med en eller anden uhæderlig Mand at gøre - Niels Skade og Jep Darum gør f. Eks. ikke det bedste Indtryk -, men langt de fleste vilde sikkert i alle andre Livsforhold optrådt som de jævnt brave Mennesker, de i Virkeligheden har været.

III.

Det viste sig imidlertid snart under disse Forhør, at heller ikke med de sidste Sagers Afgørelse var man nået til Bunden; flere og flere kommer op, nu også fra den østlige Del af Toldgrænsen, og nogle af dem går 2-3 År tilbage. Der må da atter gøres et Ophold, for at der kan blive indstævnet nye anklagede og Vidner, og først i Ugen 27. April-2. Maj kan man gå videre.

En af de denne Gang fremdragne Sager er ret lærerig. To Mænd fra Skanderup har den 22. Juli 1728 ført 10 Stude over Landegrænsen (før

1727 den gamle Toldgrænse, jfr. Indledningen) uden at betale Told. Deri skulde der ikke synes at være noget forkert, da Skanderup Sogn jo efter 1727 lå Syd for Toldgrænsen (Kolding Å) og således m. Hens. t. disse Ting var udenfor Kongeriget. Men Kommissionens Opfattelse viser sig at være en anden: den vil have de to Mænd straffede for Smugleri! De bliver vel tilsidst frikendte, men man bøjer sig først, da der fra de fire Sogne (Skanderup, Vamdrup, Hjarup og Seest), som det her drejer sig om, kommer et Indlæg, som påstår de anklagede frifundne. Beboerne siger med Rette, at de er ulykkeligt stillede, hvis de nu skal til at have Toldgrænse både Nord og Syd for sig. Også Tolder Riis's Fuldmægtig i Kolding taler de to Mænds Sag, idet han siger, at hverken han eller hans Principal véd, hvori den Toldsvig skulde bestå, som de to Mænd er anklagede for.

Men denne mærkelige Forvirring og Uklarhed, selv hos højtstående Embedsmænd, som man skulde tro vidste Besked, er til at få Forstand af. Den oplyser for de østlige Egenes Vedkommende et Forhold, som også atter og atter, både før og siden, kommer igen for de vestliges, nemlig *at man, efter at Toldgrænsen var sat, først ved Kongeå og senere ved Koldingå, har gjort Forsøg på fremdeles at få de kongelige Undersætter, som kom til at bo Syd for denne Grænse, til at betale den danske Grænsetold.* For de sydligere Egenes Vedkommende har det dog snart måttet opgives, men i Grænseegnene, og da særlig Frøs og Kalslund Herreder, vedblev man hårdnakket at holde fast derpå lige til omtrent 1700, da man endelig måtte give tabt i den frugtesløse Kamp. Dette kunde naturligvis heller ikke ende anderledes, thi med Hensyn til Told, Brændevinsskat, Konsumtion o.s.v. måtte de kongelige Besiddelser nødvendigvis komme til at høre til Hertugdømmet; her kunde jo nemlig umulig holdes Kontrol, så blandet som Godserne lå imellem hinanden.

Helt var Sagen dog ikke opgivet endnu på denne Tid. Det var en gammel Skik, at i alt Fald Frøs og Kalslund Herreder skulde betale den såkaldte »lille Told«, nu 6 Skilling Specie, når de førte Kvæg til Markederne mod Syd. Denne Afgift, som synes at være den ældste »Øksentold«, har nu slet intet med Told eller Toldgrænse at gøre, men synes nærmest at være bibeholdt, for at man kunde holde Kontrol med disse Egenes Udførsel; gik denne ud over det rimelige, var det jo nemlig et Vidnesbyrd om, at man havde smuglet en Del af det over Kongeåen.

Det er netop denne Afgift, som en stor Part af Forhørene denne Gang kommer til at dreje sig om. Men her får man atter et klart Eksempel på, hvor lidt Enevælden evnede at få sine Love respekterede. Det står der klart nok, at de to Herreder skal betale »den lille Told«, men ikke desmindre fremgår det klart af Forhørene, at Bønderne i Hundredevis har omgået Loven, og vel at mærke ikke af Vindesyge, men af Uvidenhed. Det gælder ialt Fald for Sognene Lustrup, Skrave, Skodborg og deromkring. Beboerne påstår, at denne Afgift hverken er betalt i deres eller deres Forældres Tid. Og da man bebrejder Herredsfoged Warming i Københoved, at han ikke har passet på, svarer han, at han véd vel, »at af Frihedsopdrægten skal betales 6 Skilling dansk i Told, men såvel udi hans som i Formands Tid og længere var af de Underdaner i Frøs og Kalslund Herreder, som ligger ungefæhr en Mil fra Ribe af Øster, sådan Told i mangfoldige Tider ikke enten fordret eller var den erlagt«. Tolderen i Kolding indrømmer også, at dette har sin Rigtighed, men Kommissionen kan naturligvis alligevel ikke lade de anklagede slippe, om den end tager lempeligt på dem. De kom til at betale den »forsvegne« Told og en lille Mulkt. -

For at holde Kontrol med, at det Kvæg, som blev udført for den lille Told, ikke i Forvejen var indsmuglet fra Nørrejylland, var det jo, at Brændings- og Optællingsdistriktet var oprettet. Til yderligere Sikkerhed skulde Bønderne medbringe en Attest, både fra Sognefogden og fra Præsten, på, at Kvæget var opfødt hos dem selv. Det var jo i Sandhed en mærkelig Ting at sætte en Præst til; hvor skulde han kunne vide Besked om sligt! så kan man da bedre forstå, at man befalede Præsterne at prædike mod Smugleriet; Tekst: »Giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er«!

Og Forholdene har da artet sig derefter. Både Pastor Barchmann i Vilslev og Pastor Jørgen Ravn i Farup har måttet skrive disse Attester uden at vide, hvad de gav Attest på, og følgelig er disse Papirer ofte bleven misbrugte. De gode Undskyldninger, som de kan anføre til deres Forsvar, hjælper dem ikke; Kommissionen idømmer dem en Mulkt af 100 Rdl. Cour. hver.

I Anledning af disse Attester er også alle Bymændene fra Farup, Jested og Hillerup indkaldte for Kommissionen, og dem går det naturligvis ikke bedre end deres Præster. »De fleste af Bymændene erklærede, at de ikke med nogen god Samvittighed kunde sige, at det Kvæg, Bæ-

ster og Kreaturer, som de havde udført for den lille Told gennem Ribe, var af deres eget Opdræt, men at jo derimellem havde været en Stud eller flere af og til udpraktiseret af Nørrejylland. Bad altså, at de som kongelig Majestæts egne Bønder måtte denne Sinde for hvis Forseeelse, de hidindtil begået haver, i Nåde vorde ansét«. Og på denne ydmyge Bøn slap de da med 200 Rdl. Cour. Mulkt i Samling, som Kongen endda senere helt eftergav dem.

At disse Folk ikke har haft den bedste Samvittighed, fremgår også klart nok af følgende Sag, som dog især viser, hvordan også de kongelige Embedsmænd kunde være indviklede i disse Historier. Fra en anonym Indsender i Jested har Kommissionen modtaget et „Pro memoria,“ som i det væsentlige er en Klage over Herredsfoged Warming i Københoved og Bromand Hans Holst fra Foldingbro. Disse to Mænd skal den 29. November 1727 have indfundet sig i Jested By for at visitere efter indsmuglet Kvæg, ja de har endog i den Anledning sat Vagt om Byen. Da det ikke lykkes dem at finde noget, har de stævnet nogle af Bymændene til sig, og for at blive fri for Proces har disse måttet gå ind på at give de to Mænd en Sum Penge.

Under de heraf følgende Forhør tilstår Warming, at Holst sidst på Året 1727 kom til ham og vilde have ham med til Jested, (Toldbetjentene skulde have Politiet med til en Husundersøgelse), men han vilde længe ikke sige ham, hvad de rejste efter. Først i Hjortlund, hvor de overnattede, fik han det at vide, og tillige, at de har rejst til ingen Nytte, da man i Jested har fået Nys om deres Komme og har taget sine Forholdsregler. De rejste alligevel derhen Dagen efter, og Holst udtog Stævning på fire Mænd; men den Dag, de skulde have mødt på Herredskontoret, udeblev både de og Holst, og Warming talte da med dem om, at når han ikke havde ordentlige Beviser på Hånden, så måtte han hellere lade Sagen falde. Om den i Klagen omtalte Vagt siger han, at de i Hjortlund havde fået Løfte om, at nogle Karle skulde følge med Dagen efter og hjælpe dem, hvad dog ikke synes at være blevet til noget. Derimod tyder den følgende Del af Forhøret på, at Holst på egen Hånd har sendt disse Folk af Sted samme Nat, men »Vagten« har sandsynligvis bestået i, at de i en eller anden Gård er bleven trakterede med Kaffepunche, og imens har Bønderne fået det Kvæg bort, som ikke var mærket og indskrevet.

At dette sidste i alt Fald er sket, tilstår Bønderne, straks de kommer

i Forhør. To har drevet seks Stude over til Hillerup, og måske var der flere, der drev Kvæg til Hillerup den Nat, men derom ved de intet. En har drevet seks Stude ud i Engene. Om Sagen imellem dem og Holst forklarer de, at de senere alle mødtes hos Herredsfogden, og her blev gjort den Akkord, at Holst skulde have 20 Rdl. og to Tønder Havre for at lade Sagen falde, og Herredsfogden 25 Rdl. for sin Ulejlighed.

Warming, som har hørt på disse Vidner, bliver nu atter kaldt frem og tilstår, »at de 25 Rdl. blev ham givet som en Foræring, fordi han skulde hjælpe til, at Holst ikke skulde påtale Sagen. Bad derfor om, at Kommissionen vilde forestille hans begangne Forseelse således, at Nåde måtte gå for Ret«. Han slap da også med Skrækken, thi vel måtte Kommissionen dømme ham fra hans Embede, men samtidig indstillede den ham til Kongens Nåde, og det endte da med, at han blev siddende.

Endelig kommer også Holst i Forhør, men han benægter rent ud alt og tilbyder endog at gøre Ed. Det får han dog ikke Lov til, derimod må Vidnerne fra Jested aflægge Ed på deres Vidnesbyrd, og på dette bliver Holst dømt til at have sit Embede forbrudt. Og her kom ingen Nåde til at gå for Ret.

Foruden de Bønder, som er dømt for Attesterne og den lille Told, bliver der i alt dømt 31 af de anklagede. To til Embedsfortabelse, én til Fæstningsarbejde i 6 Måneder (for oftere gentaget Smugleri), én til Bremerholm på Livstid (falsk Ed) og Resten til større og mindre Bøder (- den forsvegne Told, til et Beløb af ialt 15,200 Kr. (Jep Darums Bøder ikke iberegnete). Men dertil kom så det konfiskerede Kvæg, som vist må anslås til ca. 10,000 Kr. Alt i alt vilde det hele da efter vore Værdier andrage ca. 60,000 Kr.

Enkelte af disse Domme blev vel noget formildede, men ikke mange, og i det hele taget er der i denne Sag faret hårdt frem. Således gik det gerne dengang: når man endelig fik sig taget sammen til at gøre noget, så overdrev man. Også derved får hin Tids Rettergang for os noget vilkårligt og uretfærdigt ved sig, men det synes ikke, som hin Tid følte det således; der var jo i Virkeligheden så såre liden Sans for Lov og Ret, hvor meget man end talte derom. Kun Magten forstod man, og var den tilstrækkelig stærk, som i dette Tilfælde, så bøjede man sig for den som for en Skæbne uden at knurre og uden at blive bitter.

Det var måske også nødvendigt her at statuere et Eksempel, men man undres dog, når man i Dommens Slutning læser, at hvis de dømt

ikke inden fjorten Dage kan betale eller stille Kavtion, så skal de pågribes og sendes til nærmeste Fæstning at arbejde der en Uge for hver Daler, de skylder!

Desværre har det ikke været muligt at finde nogen Oplysning om de dømtes senere Skæbne. Man har jo lidt ondt ved at tro, at dette virkelig blev gennemført, hvis de ikke kunde betale, og det var sikkert Tilfældet med mange af dem.

Angående »Helten« i Historien, Kaptajn Muth, da var han den, der høstede mest Fordel ved det hele og på en vis Måde Ære; og det var Synd at sige, at han ikke forstod at mele sin Kage. De 31 Stude, han havde anholdt, blev, som før sagt, konfiskerede til Fordel for ham, og desuden tilstår Kommissionen ham en Belønning af 200 Rdl. Cour. Men dermed er han ikke tilfreds, han ansøger Kongen om at få den forhøjet til 300, og det fik han. Om han også har opnået Forfremmelse og Forflyttelse, som han samtidig søgte, ses ikke, men det er det sandsynligste. Det var næppe heller rådeligt for ham at blive i Vilslev!

